

PRIKAZI / REVIEWS

SPINA, C. CREATING INCLUSIVE LIBRARIES BY APPLYING UNIVERSAL DESIGN: A GUIDE. LANHAM: ROWMAN & LITTLEFIELD, 2021.

Vodič je namijenjen širokom krugu stručnjaka koji sudjeluju u dizajniranju knjižničnih prostora i usluga, kao i onima koji reorganizacijom postojećih prostora nastoje knjižnice učiniti pristupačnijima za sve kategorije korisnika. Autorica je na Harvard Graduate School of Education stekla znanja u području inkluzije i univerzalnog dizajna, a prikupila je i veliko iskustvo u radu na projektima te tematike, uključujući i primjenu tehnologije u knjižnicama i knjižničnim uslugama za korisnike s invaliditetom. Kao članica raznih odbora i organizacija sudjelovala je u brojnim edukacijama i popularizaciji koncepta univerzalnog dizajna, posebice u knjižnicama i srodnim kulturnim i obrazovnim ustanovama.

Knjiga upoznaje čitatelje s temeljnim principima univerzalnog dizajna, primjenom u knjižnicama i primjerima dobre prakse. Podijeljena je u 14 poglavlja, od kojih svako završava iscrpnim popisom literature. Knjiga je opremljena i kratkim predgovorom, predmetnim kazalom, bilješkom o autorici te popisom dodatnih izvora. Tematski se knjiga može podijeliti na dva dijela – prvih sedam poglavlja posvećeno je univerzalnog dizajnu općenito te njegovoj primjeni u knjižnicama, dok je u drugih sedam fokus na univerzalnog dizajnu namijenjenom učenju kao jednoj od grana univerzalnog dizajna koja može biti iznimno važna u knjižnicama i znatno unaprijediti pristupačnost knjižničnih prostora i usluga.

Nakon uvodnog poglavlja u kojemu se ukazuje na to kako univerzalni dizajn može učiniti knjižnice inkluzivnijima i otvoriti ih što širem krugu korisnika, autorica prelazi na pojašnjenje samog koncepta te njegov povijesni razvoj. Već iz definicije univerzalnog dizajna kao „dizajniranja svih proizvoda, građevina i interijera tako da ih svi ljudi mogu koristiti u što većoj mjeri“ razvidna je širina i ambicioznost tog koncepta. Pojam „dizajn“ također je shvaćen vrlo široko – uključuje komponente prostora (namještaj, uporabni predmeti, ograde, stepenice, osvjetljenje), znakova (oznake i simboli za snalaženje u prostoru i korištenje usluga) te virtualnog okruženja i mrežnog dizajna. Svaki od tih elemenata treba biti osmišljen tako da zadovoljava potrebe svih korisnika, uključujući i one čije se potrebe razlikuju – osobe s invaliditetom, osobe s privremenim poteškoćama

(npr. koje se oporavljaju od ozljeda), strance, djecu, starije osobe, ljevoruke osobe, osobe natprosječne visine, težine itd.

Sedam principa univerzalnog dizajna koje su osmislili stručnjaci iz različitih područja predstavljeno je u idućem poglavlju. Cilj je tih principa pojasniti što sve univerzalni dizajn uključuje i pomoći u procjeni postojećeg stanja, kao i planiranju budućih prostora i usluga u skladu s načelom pristupačnosti za sve. Principi su: pravednost, fleksibilnost, jednostavno i intuitivno korištenje, primjetnost (uočljivost) informacija, tolerancija na pogreške, mali fizički napor, primjerena veličina te prostor za pristup i korištenje usluga. Za svaki princip navodi se i niz konkretnih smjernica i pojašnjenja, a dodatna im je vrijednost u tome što su jednako primjenjivi na dizajn fizičkih prostora i na digitalni dizajn.

U sljedećem poglavlju autorica se osvrće na ograničenja i kritike univerzalnog dizajna. Kritičari tog koncepta najčešće tvrde da je sam cilj u konačnici neostvariv jer je nemoguće predvidjeti sve potrebe korisnika i izgraditi prostor i usluge koji će biti jednako dostupni svima. Iako je to točno, autorica naglašava da su tako visoko postavljeni ciljevi zamišljeni kao poticaj jer se suviše često zahtjevi za inkluzivnošću svode tek na ispunjavanje zakonskog minimuma koji je daleko od ostvarivanja prave inkluzije. Također dio kritika odnosi se na pogrešnu primjenu koncepta jer se fokus često stavlja na pristupačnost osobama s invaliditetom ili čak samo određenim oblicima invaliditeta, primjerice tjelesnom invaliditetu, pri čemu se potrebe ostalih korisnika zanemaruju. Postavlja se i pitanje u kojoj se mjeri principi univerzalnog dizajna uspijevaju primijeniti u digitalnom okruženju, s obzirom na to da su izvorno zamišljeni za primjenu u fizičkim prostorima.

Potom se govori o primjenjivosti univerzalnog dizajna u knjižnicama u kojima često postoje znatna ograničenja u pristupačnosti koja proizlaze iz samog prostora u kojem se knjižnica nalazi – nerijetko su to stare građevine u kojima je teško prilagoditi prostor raznovrsnim potrebama korisnika, a kada su u pitanju zaštićena kulturna dobra, ograničenja su još veća. No, neovisno o tome kreće li se u projekt izgradnje i dizajniranja knjižnice od nule ili se samo pokušava preurediti postojeći prostor, važno je da knjižničari komuniciraju s članovima zajednice kako bi pravovremeno prepoznali njihove potrebe i da ta iskustva prenesu arhitektima, dizajnerima i drugim stručnjacima koji rade na projektu, koji će načela univerzalnog dizajna pretočiti u konkretna rješenja u skladu s potrebama zajednice.

Iduće je poglavlje posvećeno studijama slučaja i primjerima dobre prakse, a uključena je i lista za provjeru uspješnosti primjene univerzalnog dizajna u knjižnicama, podijeljena na nekoliko glavnih područja: prostorni dizajn, organizacija događaja i programa, promotivni materijali, mrežni dizajn, pristupačnost građe i informacija o građi te zapošljavanje i edukacija stručnog kadra.

U drugom dijelu knjige autorica prelazi na užu temu univerzalnog dizajna za učenje (*Universal Design for Learning – UDL*) kao svojevrsne nadogradnje i spe-

cijalizacije univerzalnog dizajna, definira taj koncept i daje povijesni pregled njegova razvoja. Upravo zahvaljujući razvoju univerzalnog dizajna za učenje, koji predstavlja pristup u kreiranju okoline, materijala i tehnika za učenje dostupnih svima, postalo je jasno kako odgovarajući uvjeti i inkluzivan dizajn znatno poboljšavaju ishode obrazovanja u bilo kojoj okolini te s bilo kojim skupinama korisnika. Prije razvoja tog koncepta o toj se temi nedovoljno promišljalo te su obrazovni alati i okruženje bili primjereni samo „prosječnom“ korisniku, što je rezultiralo lošijim ishodima učenja svih osoba s nekim specifičnim potrebama ili teškoćama.

U idućem poglavlju predstavljaju se tri glavna principa univerzalnog dizajna za učenje: višestruke mogućnosti angažmana, višestruke mogućnosti prikazivanja (reprezentacije) te višestruke mogućnosti djelovanja i izražavanja. Tim trima principima zajednički su individualizirani pristup, fleksibilnost i mogućnost izbora, od čega koristi imaju ne samo osobe s invaliditetom i drugim vrstama poteškoća nego i „prosječni“ korisnici, tj. svi koji se nalaze u procesu učenja.

Autorica nastavlja s tipičnim pogreškama i ograničenjima u primjeni i vrstama dizajna, poput pretjeranog oslanjanja na tehnologiju kao univerzalnog rješenja ili alata inkluzivne okoline za učenje te, kao i u slučaju univerzalnog dizajna općenito, stavljanja prevelikog naglaska na osobe s invaliditetom ili najčešćim oblicima invaliditeta, čime se marginaliziraju sve druge skupine korisnika s njihovim specifičnim potrebama.

U iduća tri poglavlja detaljno je prikazano kako se univerzalni dizajn za učenje primjenjuje u knjižnicama te na koje sve načine to može unaprijediti rad knjižnice, pomoći korisnicima u ostvarivanju obrazovnih ciljeva i promicati inkluziju u zajednici. Iako svoju primjenu najčešće nalazi u obrazovnim ustanovama, univerzalni dizajn za učenje više je nego primjenjiv u svim oblicima edukativnih prostora i sadržaja, formalnih i neformalnih, što uključuje i knjižnice. Bez odgovarajućih rješenja kakva nudi taj koncept, knjižničari i uz najbolju volju teško mogu pomoći korisnicima prevladati razne poteškoće u učenju, prvenstveno jer često i ne znaju da korisnici imaju poteškoće, koje vrste i u kojem opsegu. Sami korisnici o tome možda ne žele govoriti, a ako to i učine, pitanje je hoće li knjižničar imati potrebno znanje i tehničke mogućnosti pomoći im u prevladavaju prepreka. Na poslijetku, čak i kada su rješenja osigurana, korisnici s poteškoćama primorani su izdvajati se od drugih korisnika, tražiti „posebnu“ uslugu, a postojeći dizajn mora se prilagođavati kako bi bio pristupačan i njima, čime ciljevi inkluzije opet nisu do kraja ostvareni. Osmišljavanjem programa tako da svi u njima mogu sudjelovati, organiziranjem prostora tako da omogućuju jednostavno i nesmetano kretanje, prilagođavanjem digitalnih sadržaja osobama s teškoćama vida, osiguravanjem da se sve bitne informacije u prostoru, kao i promotivni materijali knjižnice, nude korisnicima u raznim oblicima (naprimjer, tekstualno, slikovno, zvukovno, simbolički, na više jezika, u fizičkom i digitalnom obliku) te kroz niz drugih dizajner-

skih i organizacijskih rješenja knjižnica se približava idealu univerzalnog dizajna i stvara inkluzivne prostore i usluge te pristupačno okruženje za učenje.

Nakon nekoliko primjera uspješne implementacije univerzalnog dizajna za učenje u knjižnicama, slijedi popis pitanja pomoću kojeg knjižnični stručnjaci mogu procijeniti projekte, edukativne programe i zbirke svojih knjižnica kako bi provjerili u kojoj mjeri one zadovoljavaju standarde univerzalnog dizajna za učenje. Na koncu, u završnom poglavlju autorica još jednom naglašava da osobe s invaliditetom i raznim vrstama teškoća u korištenju klasičnih prostora i usluga čine velik dio populacije i njihove se potrebe ne smiju zanemarivati ili tretirati kao drugorazredne. Procjenjuje se da oko 15% svjetskog stanovništva ima neku vrstu invaliditeta (a kod osoba iznad 65 godina taj se postotak znatno povećava) te se može sa sigurnošću predvidjeti da će važnost inkluzivnosti u budućnosti samo rasti. Knjižnice kao ustanove koje nastoje osigurati pristupačnost svim svojim stvarnim i potencijalnim korisnicima mogu svoje ciljeve uvelike ostvariti vodeći se principima univerzalnog dizajna. Autorica predviđa da će univerzalni dizajn u budućnosti dobivati sve veću primjenu i biti prepoznat kao važan element izgradnje inkluzivne kulture u zajednici. Stoga ovaj priručnik može poslužiti ne samo knjižničarima nego svima koji se u širem smislu bave pitanjima pristupačnosti i osmišljavanja prostora i usluga za korisnike neovisno o njihovim individualnim potrebama, željama i mogućnostima.

Ivana Radenović
ivana.radenovic@kgz.hr